

כולל שישי שבת "שיח יצחק"
בראשות הגאון ר' ישעיהו לוינשטיין שליט"א
נתייסד לזכות לרפואתה השלימה של האשה
רחל לאה בת יהודית חנה
ע"פ עצת וברכתו של הגאון הגדול
הגר"ח קניבסקי זצוק"ל

גיליונות עזרת השמיטה

שע"י קונטרס עזרת אליעזר
רמב"ם פרק ט' הלכה טו - טז.

ועוד קשה סדר ההלכות ברמב"ם, שנראה שהדין השני של פסק בי"ד שחייב ממון אינו נשמט הוא כמו הדין של מוסר שטרותיו לבי"ד, והרי במתני' תנא איפכא סדר הדברים, ולכן גם במשנה מובא טעם אחר לכל דין. דבמתני' פרק י' סוף משנה ב' תנן "וכל מעשה בי"ד אינו משמטין". ואח"כ עוד יש דין נוסף לגבי המלוה על המשכון, ובסוף המשנה הובא הדין הנוסף של מעשה בי"ד שאין משמטין, ובדין האחרון כתב הרע"ב מברטנורא שכיון שפסקו בי"ד על הממון כגבוי דמי וכאילו הגיע לידו, ואילו לגבי הדין הראשון של המוסר שטרותיו לבי"ד הביא דכתיב ואשר יהיה לך את אחיך פרט למוסר שטרותיו לבי"ד שבי"ד יש להם החוב אצל אחיו, מבואר דהסדר הוא דקודם נזכר הדין של מעשה בי"ד שאינו משמט, ובזה הטעם דנחשב כגבוי דמי, ואח"כ נזכר טעם אחר של המוסר שטרותיו לבי"ד שהוא מטעם אחר, ומדוע התחיל הרמב"ם להביא קודם את הדין של מוסר שטרותיו לבי"ד ואח"כ הדין של מעשה בי"ד, ואיך כתב "וכן", כשכל דין הוא מטעם אחר מדוע אינו משמט.

אלא שמעתי לבאר שזה ודאי שני דינים נפרדים וחלוקים הם זה מזה. הדין של מוסר שטרותיו לבי"ד, המלווה באמת מעביר כל שטרותיו לבי"ד ומעתה הוא מסתלק מגביית החובות, וע"ז שפיר הביא קרא שרק מה שנמצא אצל אחיך משמט ולא מה שנמצא אצל בי"ד.

משא"כ הדין השני של מעשה בי"ד, השטר חוב נשאר אצל התובע שפסקו לטובתו שיש לו זכות לתבוע ממון ממי שבי"ד חייבוהו, ולכאורה עד כמה שהשטר אצל התובע, אי אפשר למעט ששביעית לא תשמט מצד קרא, כי אדרבה הוא נקרא אחיך ולא בי"ד, ולכן צריך לטעם חדש שזה כגבוי דמי.

ונצטרך לומר שמה שכתב הרמב"ם "וכן", זה על עצם הדין שבשניהם אין שביעית משמטת אבל כל אחד מטעמו. אלא שעדיין יש לעיין מדוע הרמב"ם הפך את סדר הדינים ולא כתבם בסדר שנזכרו במשנה.

והנה הראוני מה שמובא בספר ישורון ח"ח עמוד שס' בשם הרב מבריסק זצ"ל, שהביא את תדברי הרמב"ם בסדר ההלכות של הדברים ששביעית אינה משמטת, שהתחיל עם המוסר שטרותיו לבי"ד שאינו משמט שנאמר אשר יהי לך את אחיך וזה בי"ד תובעין אותו, ואח"כ הביא את הדין של בי"ד שחתכו את הדין וכתבו איש פלוני אתה חייב שאינו נשמט, ואח"כ בהלכה הבאה הביא את הדין של פרוזבול, ואמר ע"ז הרב מבריסק דמדברי הרמב"ם נראה דיסוד תקנת פרוזבול הוא חשיב מעשה בי"ד, וע"ש מה שביאר בזה. וכוננתו שיש מחלוקת ראשונים האם מוסר שטרותיו לבי"ד ופרוזבול עניינו אחד או שהם שני עניינים נפרדים, שהרי מוסר שטרותיו לבי"ד מועיל מדאורייתא ואילו פרוזבול מועיל רק מדרבנן, וע"ז הוכיח מדברי הרמב"ם שפרוזבול אינו משום מוסר שטרותיו אלא מצד מעשה בי"ד. וראיתו בדעת

לעילוי נשמת מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל גלב"ע שושן פורים ט"ו אדר ב' תשפ"ב

תוכן הענינים¹

1. הלכה טו.....
1. עיון בסדר ההלכות שהזכיר כאן הרמב"ם שלא כסדר ששנויים במשנה.....
2. מוסר שטרותיו לבי"ד שאין שביעית משמטת.....
3. פרטי דינים בדין מוסר שטרותיו לבי"ד דאינו משמט.....
4. הלכה טז'.....
4. הנמנע מלהלוות שעובר בלאו, אם זה דאורייתא או דרבנן.....
4. בטעם תקנת פרוזבול, למנוע שלא יעברו הלאו, או לטובת העניים.....
5. קושית הראשונים שימסור שטרותיו לבי"ד ולא יצטרכו פרוזבול.....
5. קושית הראשונים שיעשה תנאי על מנת שלא תשמטין בשביעית, ולא יצטרכו פרוזבול.....
5. בקושית הראשונים שהלל יתקן שיאריך המלוה את הזמן לאחרי שביעית ולא יצטרכו פרוזבול.....
6. כשאין אפשרות לעשות פרוזבול.....
7. אם יש מצוה לעשות פרוזבול.....
7. להדר לקיים במשהו מצות שמיטת כספים.....
7. במחלוקת הרמב"ם והראב"ד אם פרוזבול מועיל בשמיטה דאורייתא.....
8. עיון בדעת הרע"ק"א שפרוזבול מועיל בזמן הזה משום הפקר בי"ד.....

הלכה טו.

עיון בסדר ההלכות שהזכיר כאן הרמב"ם שלא כסדר ששנויים במשנה.

כתב הרמב"ם "המוסר שטרותיו לבית דין ואמר להם אתם גבו לי חובי זה אינו נשמט שנאמר וכו' וזה בי"ד תובעין אותו. וכן בי"ד שחתכו את הדין וכתבו איש פלוני אתה חייב ליתן לזה כך וכך אינו נשמט שזה כגבוי הוא וכאילו בא לידו ואינו כמלוה".

מבואר כאן ברמב"ם שני דינים ששמיטה אינה משמטת בהן. א, מי שמסר שטרותיו לבי"ד, דכיון דלא הוא תובע ההלוואה אלא בי"ד, בכה"ג ילפינן שאין שביעית משמטת. ב, כל מי שפסקו עליו בי"ד את הדין שהוא חייב מעות לפלוני, אין שביעית משמטת חוב זה. ומלשון הרמב"ם שכתב "וכן", משמע לכאורה דזה אותו דין, דכמו בדין הראשון ילפינן מקרא ששמיטה משמטת רק אשר יהיה ד את אחיך ולא דבר שהוא ע"י בי"ד, כך כל חוב שבא ע"י פסק בי"ד, אינו נשמט מהאי טעמא, ולכן כתב "וכן".

אלא דיש לעיין, דא"כ מהו סיוע דברי הרמב"ם בדין השני לגבי גביית חובות של פסק בי"ד שאינו נשמט שזה כגבוי וכאילו בא לידו ואינו כמלוה, אמאי הוצרך לטעם חדש דכגבוי דמי, ואם דין זה הוא כדין הראשון, לא צריך לטעם כגבוי דמי, אלא רק כי יש ילפותא שכל שאינו אחיך אלא בי"ד אינו נשמט.

¹ יש אפשרות לקבל א"ה את הגיליון [ביייל-036164702A@gmail.com](mailto:036164702A@gmail.com)

כולל שישי שבת "שיח יצחק"
בראשות הגאון ר' ישעיהו לוינשטיין שליט"א
נתייסד לזכות לרפואתה השלימה של האשה
רחל לאה בת יהודית חנה
ע"פ עצת וברכתו של הגאון הגדול
הגר"ח קניבסקי זצוק"ל

גיליונות עזרת השמיטה

שע"י קונטרס עזרת אליעזר
רמב"ם פרק ט' הלכה טו - טז.

עוד הביא בשבות יצחק בשם הגרי"ש אלישיב זצוק"ל
דבמוסר שטרותיו לבי"ד אין הבי"ד נעשים כשלוחיו לגבות חובותיו
אלא נעשו כתובעים מכח עצמם.

ומצינו בגידולי תרומה (שער מה' ח"א אות יא') שכתב דבהך
מילתא אלים כחייהו להיות תובעים מצד עצמם ולא מכח המלוה
ושליחותו, ולא דמי לכותב הרשאה שהוא בא מכח המלוה
ושליחותיה קעבד.

והביא מה שכתב הרמב"ם בפירוש המשניות כאן במשנה דבמוסר
שטרותיו נסתלק הוא מלתבוע אותו הממון והניח הדבר עליהם. וכן
הוא בסמ"ע סימן ס"ז ס"ק כג' דהתורה לא הזהירה אלא דלא יגוש
המלוה להלוה בשביעית, משא"כ זה שכבר סלק המלוה נפשו מזה
ומסרו לבי"ד ואין הבי"ד מוזהר ע"ז.

עוד מהלך הביא את שיטת הריטב"א והמאירי, דכתב
הריטב"א במכות ג' ע"ב מוסר שטרותיו לבי"ד מדאורייתא אינו
משמט דהא נגוש ועומד הוא. וכמו כן כתב המאירי בגיטין דף לו'
ע"א דמדאורייתא מוסר שטרותיו לבי"ד ממש אין שביעית
משמטת, דמשמסר שטרותיו לבי"ד יצאו מכלל לא תגוש, שהרי כל
שבא במעמד בי"ד נגוש ועומד הוא וכו'. מבואר דכדי שלא ישמט
אין די בכך שהוא אינו תובע ובי"ד תובעים אותו אלא צריך שיהא
נחשב כנוגש והוי דומיא דמלוה על המשכון.

והוסיף בשבות יצחק מה שמצינו **בשו"ת דברי מלכיאל** (ח"א
חור"מ סימן צד' אות ז' ד"ה ונראה), דכשבא השטר לבי"ד כדי
לגבותו הוי כנחקרה עדותן בבי"ד, וחל עליהם תיכף מצות משפט
ולהציל עשוק ואין התובע בכל יגוש דהו"ל כמעשה בי"ד דהוי
כגבוי, ואף כי מסברא לא היינו אומרים כן, אבל דרשו זה מקרא
באת אחיך תשמט ידך שכל שנמצא ממוצע בין לוח למלוה באופני
גביית החוב כגון משכון או ע"י בי"ד הוי כגבוי ואינו משמט, וע"ש
עוד.

עוד מהלך מביא השבות יצחק את שיטת רש"י בגיטין דף לו'
שכתב מוסרני לכם את שטרותי שאתם תהיו נוגשים ואני לא אגוש,
דיש כח ביד חכמים להפקיע ממונו של זה וליתן לזה. **אולם הביא**
שרש"י במכות דף ג' ע"ב כתב מוסר שטרותיו לבי"ד הוא פרוזבול
שהתקין הלל. ויש בזה אריכות דברים אם מסר שטרותיו לבי"ד
ופרוזבול זה דין אחד או לא.

בפתחי אמונה על שביעית עמוד תקצט' מביא את דברי המשנה
ראשונה שכתב דלדברי הראשונים דהטעם שאינו משמט כיון
שאינו תובע בעצמו, הוא הדין אם מסר לאחר שאינו בי"ד, לא
קרינן ביה לא יגוש, ותמה דלא נזכר זה בפוסקים שאם מסר לאחר
אינו משמט, אמנם בגידולי תרומה מ"ה י"א כתב דמוסר לחבירו
ודאי משמט, דהרי הוא תובע בשליחותו של המלוה, ואין לו כח
לתבוע מצד עצמו וקרינן ביה לא יגוש. משא"כ כשמסר בי"ד,
שיכולים לתבוע את הלוה מצד עצמם, ולא מחמת שליחות המלוה,
משו"ה לא קרינן ביה לא יגוש.

הרמב"ם מזה שהרמב"ם הפסיק בין הדין הראשון של מוסר
שטרותיו לפרוזבול והביא באמצע את הדין של מעשה בי"ד שפסקו
לחייב פלוני.

בזה לכאורה מתבאר קצת מדוע גם הרמב"ם הפך את סדר דיני
המשנה ולא הזכיר תחילה הדין של מעשה בי"ד, כי רצה להפריד
בין דין מוסר שטרותיו לדין פרוזבול שדינם חלוקים זה מזה, והביא
את הדין של מעשה בי"ד שפרוזבול דומה לו ולא למוסר שטרותיו.

בהערות למרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל על גיטין עמוד קמו'
בד"ה והמוסר שטרותיו מביא את שיטת רש"י במכות שהמוסר
שטרותיו לבי"ד היינו ג"כ מתקנת הלל, ויש ב' אופנים או למסור
שטרותיו או לעשות פרוזבול, ושיטת התוס' וכן הרמב"ם שמהני
מדאורייתא ובספרי דרשו ואשר יהיה לך את אחיך ולא אחיך בידך
ולא המוסר שטרותיו.

והעיר הגרי"ש זצוק"ל, לכאורה יש לעיין איך מהני מדאורייתא,
הא מכירת שטרות רק מדרבנן וא"כ מדאורייתא אי אפשר להעביר
את החוב, ולכאורה בי"ד ג"כ לא יכולים לגבותו, שאם בי"ד ירצו
לגבותו יאמר להם לאו בל דברים ידי את, ולכן נראה דהא קי"ל
שכל מעשה בי"ד לא משמט, ואם בי"ד פוסקים את הדין שחייב לו,
לא משמט, ונראה שזה הדין במוסר שטרותיו שבי"ד פוסקים
שמגיע לו וממילא הוה כגבוי. עכת"ד.

יש לעיין אם לפנינו נוכל לבאר עוד ביאור בטעם שהרמב"ם שינה
את סדר הדינים, שהגם שאכן נראה שזה שני טעמים, ומ"מ אם
כדברי הגרי"ש זצוק"ל שכל מוסר שטרותיו לבי"ד מועיל גם מדין
מעשה בי"ד שכגבוי דמי, וכל זה יודעים אחרי הדרשה אשר לאחיד,
אולי לכן הרמב"ם שינה את סדר הדברים והתחיל עם מוסר
שטרותיו שגם זה הוא מדין מעשה בי"ד, שדבר ראשון צריך להגיע
לפסוק אשר אחיך שיש לימוד שלא בכל האופנים יש איסור לא
יגוש, אבל איך זה מועיל, שניהם לדינא מועילים מדין מעשה בי"ד,
כי אחרת איך מוסר שטרותיו מועיל לדאורייתא, רק משום
שמעשה בי"ד כגבוי דמי. ושפיר שייך לומר הלשון "וכן". וצ"ע.

מוסר שטרותיו לבי"ד שאין שביעית משמטת.

בשבות יצחק על שביעית ופרוזבול פרק א' עמוד ב' (בסוף הספר)
הביא את דברי הרמב"ם שמוסר שטרותיו לבי"ד אין שביעית
משמטת כי בי"ד נוגשים החוב ולא המלוה. והביא שהקשה הגרש
ירחים על גיטין לו' ע"א אות קע' היאך בי"ד תובעים דבר שהוא
אינו יכול לתבוע, הרי הם לא לוו מעולם אלא באים בכח שליחותו
של המלוה, וקשיא מי איכא מידי דאיהו לא מצי עביד ושליח מצי
למעבד. וצריך לומר דגזירת הכתוב הוא כמ"ש הרמב"ם ואשר יהיה
לך את אחיך.

ובהערה הביא בשבות יצחק מה שהקשה בספר מקצוע בתורה
סימן סז' לשיטת הרמב"ם דשטר דרבנן איך משכחת לן מוסר
שטרותיו לבי"ד ויש לומר דמיירי בשטר הכתוב בכתב ידו.

כולל שישי שבת "שיח יצחק"
בראשות הגאון ר' ישעיהו לוינשטיין שליט"א
נתייסד לזכות לרפואתה השלימה של האשה
רחל לאה בת יהודית חנה
ע"פ עצת וברכתו של הגאון הגדול
הגר"ח קניבסקי זצוק"ל

גיליונות עזרת השמיטה

שע"י קונטרס עזרת אליעזר
רמב"ם פרק ט' הלכה טו - טז.

פשיטא דלא ב"ד הוא, ואיך נלמד מכאן לקרובים דפסולים לגמרי לדון.

עוד הביא בסוף הביאור ההלכה לענין הדין השני שהזכיר הרמב"ם שכל מעשה ב"ד שפסקו לחייב שאינו נשמט, שבספר שמיטת כספים כהלכתה הביא דיעות אם יחיד מומחה פסק דינו משמט ובתורת חיים להמרח"ש הסתפק בזה, ולכאורה מה הספק, כיון שרשאי לפסוק ולכוף הבעלי דין למה לא יהיו פסקו כגבוי, ובאמת ראה בספר ערך השולחן שמסיק באמת שאינו משמט.

בתורת הלוי פרק כד' הערה ז' עמוד רסה' הביא את דעת רש"י במכות ג' ע"ב דמוסר שטרותיו היא עצמה תקנת פרוזבול שתיקן הלל הזקן, ובתוס' שם הקשה דהא מוסר שטרותיו דאורייתא, משא"כ פרוזבול מהני גם אם אינו מוסר שטרותיו זהו מתקנת הלל. ויעויין ברמב"ם פ"ט הלכה טו' המוסר שטרותיו לב"ד וכו' וזה ב"ד תובעין אותו, ויש שביארו שטעם מוסר שטרותיו הוא משום שהעמיד הב"ד במקומו ונסתלק לגמרי מן החוב, וכן ממע בספר התרומות דבעינן בפרוזבול שיהא קרקע גם למלוה (מלבד קרקע של לוה) כדי שיקנה הב"ד החובות ע"ג קרקע, וכן משמע מדברי המשנה ראשונה פ"י מ"ב.

אמנם מדברי הרמב"ם מבואר דהם רק התובעים בשבילו ובשליחותו ואעפ"כ אינו משמט דזה שהם התובעים מסיר מעליו דיני השמיטה, ולדרך זה אין צריך להקנות החובות לב"ד כיון דסו"ס הוא מסתלק מן התביעה ונעשית ע"י ב"ד ובכח ב"ד, ועיין עוד בהערה, ועיין עוד בשו"ת שבט הלוי ח"ד סימן קצג.

עוד כתב בתורת הלוי, אף אם לא הקנה המלוה את אותם החובות לב"ד בכל הקנינים הדרושים למכירת שטרות, עכ"ז אין חל עליהם דין השמטה.

עוד כתב, יש אומרים שאף אם אין השטרות ביד ב"ד בסוף שנת השמיטה ג" אינו נשמט, וכן הביא בשם המבי"ט שכתב "ואפילו לא היו בידי ב"ד בראש השנה, כיון שקודם מסרם בידם לא משמט, ואע"ג דהם לא יגמרו הדין אלא אחרים, כיון שהיה בידם לנגוש, אם לא היו מסתלקים מן הדין, הרי ב"ד נוגשין כיון שמסר להם שטרותיו, והובא דבריו בפאת השלחן סקמ"ח.

אולם הביא שבקובץ תשובות חתם סופר סימן פו' שאם חזר המלוה ונטל את השטרות מב"ד, בטלה מסירה ראשונה.

עוד כתב בתורת הלוי, יש סוברים שדין מוסר שטרותיו לב"ד שאינו נשמט, הוא דוקא במלוה בשטר אך לא במלוה על פה.

עוד הביא שבחידושי חתם סופר על גיטין לו. כתב דמסירת שטרות מהני מדין הפקר ב"ד, וכתב דאם לא משום הפקר ב"ד אין שום נ"מ אם ב"ד תובעים או אחר.

וביאר הפתחי אמונה שלכאורה כוונת החתם סופר, דע"י הפקר ב"ד הפקר ב"ד מחדשים חוב חדש על הלוה, ואפשר לבאר דע"י הפקר ב"ד יש להם כח לגבות שלא מכח תביעת המלוה ולא קרינן ביה לא יגוש. וע"ש עוד מה שהאריך בדעת הראשונים.

פרטי דינים בדין מוסר שטרותיו לב"ד דאינו משמט.

בדרך אמונה ס"ק עח' כתב, המוסר שטרותיו לב"ד, בעל התרומות כתב שאף אם מסר לג' הדיוטות סגי ולפי"ז אפשר דגם ב"ד קרובים כשר ואפילו לא הקנה להם השטרות אלא מסר להם בע"פ מהני, ואפילו אם השטרות נמצאים במקום רחוק, ואפילו אין השטרות ביד ב"ד בסוף שנת השמיטה ג"כ אין משמט, ואפילו אם מסרם המלוה לב"ד כדי שיכופו את הלוה לשלם נחשב ג"כ מסירה, אך אם לא נמסרו לב"ד לצורך גבייה רק לשם פקדון בעלמא שביעית משמטתו.

עוד כתב בס"ק עט', דוקא במוסר לב"ד, אבל אם מסר לאדם אחר שיגבה עבורו לא מהני כלום, וכן אם תבעו בב"ד ושלחו ב"ד הזמנה ללוה שיבוא לדין אין זה עדיין כמסירת שטרות לב"ד ומשמט.

עוד כתב בס"ק פ', מהא דהביא הרמב"ם ילפותא שנאמר וגו', משמע דמדאורייתא הוא ודוקא כשמסר השטרות עצמן אבל אם אמר בע"פ שמוסר להן אינו אלא תקנה דרבנן כדבסמוך הלכה טז' וכן דעת רוב הראשונים ויש אומרים דגם זה שמוסר השטרות אינו רק מדרבנן מתקנת הלל וקרא אסמכתא בעלמא הוא ויש אומרים דמדאורייתא גם כשמסר בע"פ מהני והלל רק הנהיג שיעשו כן והעיקר כדעה ראשונה.

בביאור ההלכה בד"ה המוסר האריך שדעת הרמב"ם ורוב הראשונים דכשמסר שטרותיו ממש לב"ד מדאורייתא אין משמט שהרי ב"ד נוגשין אותו, והביא שבמנחת חינוך מצוה תעז' כתב שאינו מבואר אם צריכים לב"ד סמוכים ככל דבר של תורה או בכל ב"ד אפילו הדיוטים. והביא שבעת התרומות כתב דאף בג' הדיוטות סגי ולא הביא ראיה לדבריו, וכתב להסתפק שאפשר שגם ב"ד של קרובים כשר כיון דאין צריך לב"ד כדין תורה רק שלשה סגי בכל שלשה סגי וצ"ע.

וכתב בביאור ההלכה שמבואר מדבריו שאפילו הדיוטות שאין ראויין להורות ולכן מדמה לקרובים. והקשה שצ"ע דאיך אפשר להכשיר, הא בעינן ב"ד שיכול לגבות חובותיו דאז הוי כגבוי או כמו שכתב הרמב"ם שהבי"ד נוגשין אותו, אבל הדיוטות או קרובים שאין יכולין ליגוש איך יהי' כגבוי. ומדברי הספר התרומות אין ראיה, דאיהו קאי הדיוטות לאפוקי ב"ד חשוב אבל שיהיו גמירי וחד מינייהו גמיר וסביר וזה נקרא ב"ד, אבל הדיוטות ממש

כולל שישי שבת "שיח יצחק"
בראשות הגאון ר' ישעיהו לוינשטיין שליט"א
נתייסד לזכות לרפואתה השלימה של האשה
רחל לאה בת יהודית חנה
ע"פ עצת וברכתו של הגאון הגדול
הגר"ח קניבסקי זצוק"ל

גיליונות עזרת השמיטה

שע"י קונטרס עזרת אליעזר
רמב"ם פרק ט' הלכה טו - טז.

הלכה טז'

הנמנע מלהלוות שעובר בלאו, אם זה דאורייתא או דרבנן.

כתב הרמב"ם "כשראה הלל הזקן שנמנע מלהלוות זה את זה ועוברין על הכתוב בתורה השמר לך פן יהיה דבר וגו'".

הגאון ר' איתמר גרבוז שליט"א ובאהלי שביעית גיליון 41 עמוד ה' בתוך דבריו הביא שהמקור הוא מפרק י' משנה ג' 'ועוברין על מה שכתוב בתורה השמר לך וכו'', ומשמע בפשטות דהוי איסור דאורייתא. ולכאורה בגמ' בגיטין דף לו' ע"א מבואר דהלל סובר ששביעית בזמן הזה הוא מדרבנן, ואיך שייך לומר שעוברים על איסור לאו דאורייתא. וביאר דיש לומר דהרמב"ם אזיל לשיטתו בפרק ב' מהלכות סוטה דבעבר על איסור ביאה דרבנן חשיב אין האיש מנוקה מעון, ואין המים בודקין את אשתו. ומבואר דע"י דין דרבנן, חשיב איסור ביאה מן התורה. (ועיין בקונטרס דברי סופרים קובץ שיעורים ח"ב סימן א' מה שהביא כן בשם הגר"ח זצ"ל), וא"כ יש לומר דגם כשרבנן תיקנו שמיטה חשיב דמן התורה איכא כאן שמיטה, ושפיר חשיב נמנע מפני השמיטה.²

בטעם תקנת פרוזבול, למנוע שלא יעברו הלאו, או לטובת העניים.

כתב הרמב"ם כשראה הלל הזקן שנמנעו העם מלהלוות זה את זה ועוברין על הכתוב בתורה השמר לך פן יהיה דבר וגו' התקין פרוזבול כדי שלא ישמט החוב עד שילוו זה את זה וכו'. המקור של דברי הרמב"ם הוא מפרק י' משנה ג' "פרוזבול אינו משמט זה אחד מן הדברים שהתקין הלל הזקן כשראה שנמנעו מלהלוות וכו'".

הרע"ב מברטנורא כתב פרוזבול פרוז תקנה בול עשירים, וכו' תקנה לעשירים שלא יעברו על השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל, ותקנה לעניים שימצאו מי שילווה להם, והשמטת כספים בזמן הזה דרבנן דכתיב וזה דבר השמטה שמוט כל בעל משה ידו בשתי שמטות הכתוב מדבר וכו' ורבנן הוא דתקינו שמטת כספים בזמן הזה ומשום הכי היה כח ביד הלל לתקן פרוזבול להפקיע דין השמיטה הואיל ואין שמיטת כספים בזמן הזה אלא מדברי סופרים".

בתוס' יו"ט כתב בתוך דבריו מביא כסף משנה בריש פ"ב ממרים, דמשמע דלאו תקנה וסייג לתורה שלא יעברו על השמר וגו' אלא עיקר התקנה לעשירים שלא יפסידו ולעניים שלא תנעול דלת. **בתפארת ישראל** כתב פרוזבול נוטריקון פרוז ר"ל תקנה, ובול ר"ל לעשירים, שלא יפסידו ושלא יחטאו וכו'.

² עוד בענין הלאו של השמר לך אם הוי מדינא השמיטה או בכל הלוואה, עיין לקמן בהלכה ל" מה שהבאנו ששייך כאן להלכה, וכן אם עובר בזמן הזה מדאורייתא או מדרבנן.

הר"ש כתב, "פרוזבול וכו' כלומר תקנה לעניים ולעשירים שהעניים מוצאין מי שמלוה להם והעשירים אין מפסידים חובם". וכן **פירשו הרא"ש והרימב"ץ**. וכן **כתב רש"י** בגיטין לז' ע"א בולי ובוטי עשירים ועניים עשירים שלא יפסידו ועניים שלא ינעלו דלת בפניהם.

מבואר שלפי הרע"ב יש תקנה לעשירים שלא יעברו על השמר לך ואילו לר"ש זה תקנה לעשירים רק שלא יפסידו חובם, אבל לא הזכיר תקנה על מנת שעשירים לא יעברו על השמר לך.

במשנת זרעים במשנת השביעית פ"י מ"ג הערה 89 מביא את הב"ח בחו"מ סימן סז' אות ב' שכתב לפרש מדוע רש"י והר"ש כתבו שזה תקנה לעשירים שלא יפסידו ממונם ולא כתבו כהרע"ב למנוע מעשירים שלא יעברו על השמר לך, וכמו ששמע בפשוטו במשנה, משום שזה לא תקנה לעשירים מצד מה שהם עשירים, אלא צריך לפרש דהתקנה לעשירים שיתקיים עושרם שלא יפסידו, ומה שכתוב במשנה ועוברין על מה שכתוב בתורה השמר לך, אין זה טעם שלכן הלל תקן פרוזבול, דמפני זה לא היה מתקן תקנה, אלא שהמשנה באה לומר שהעם נמנעו מלהלוות זה את זה, והלא כתוב בתורה השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל, ע"כ אמר שהיו עוברים על מה שכתוב בתורה ומתוך כך היה דוחק לעניים, וגם העשירים הצדיקים שהיו נזהרים במה שכתוב בתורה השמר לך והיו מלויים לעניים היו מפסידים עושרם לכן עמד והתקין פרוזבול שזהו תקנה לעשירים ולעניים.

עוד הוסיף במשנת שביעית שם, שהנה יש הרבה ראשונים שסוברים שפרוזבול מועיל רק בזמן הזה ששמיטת כספים דרבנן, ויש כמה פוסקים שסוברים ששביעית בזמן הזה שהוא דרבנן אין את הלאו של השמר לך, כי גם אין את ההבטחה והברכה שהקב"ה יברך את אלו שכן מלווים בשמיטה, (והארכנו בזה בס"ד לקמן בהלכה ל') א"כ אי אפשר לפרש שהטעם של הלל בפרוזבול זה למנוע שלא יעברו על הלאו, כי עד כמה שכל התקנה של הלל בפרוזבול זה בשביעית דרבנן, הרי לא עוברים בכלל על הלאו, אלא בהכרח שלא זה הטעם של הלל לתקנת פרוזבול, וכוונת המשנה שמי שלא מלווה הוא עושה שלא כהוגן, הגם שזה דרבנן ואין את הלאו, אבל עוברים על דבר שעיקרו דאורייתא שנאמר השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל, וע"ש עוד.

בדרך אמונה ס"ק פד' כתב, ועוברין על הכתוב בתורה וכו' ומשמע כאן דגם בשביעית בזמן הזה שהוא דרבנן עובר על לאו דאורייתא אם נמנע מלהלוות דהא תקנת הלל היתה בזמן הזה כדמסיק רבינו. **עכ"ד**.

ולפי"ז מבואר שאפילו בזמן הזה אפשר לעבור על הלאו, הגם שעיקר התקנה זה דרבנן, ומיושב דעת הרע"ב שנקט שהתקנה של הלל למנוע שלא יעברו על הלאו.³

³ בעצם דברי הגמ' שעברו על לאו דאורייתא, ראיתי מצינים לדברי המהר"ם שיף בגיטין דף לו ע"א שכתב על פי דברי התוס' שהלל עצמו היה בזמן ששמיטה מדאורייתא, וא"כ בזמנו ראה שנמנעו מלהלוות ועברו על דבר תורה ממש, ומיהו תקנתו היתה לאחר החורבן שהיה

כולל שישי שבת "שיח יצחק"
בראשות הגאון ר' ישעיהו לוינשטיין שליט"א
נתייסד לזכות לרפואתה השלימה של האשה
רחל לאה בת יהודית חנה
ע"פ עצת וברכתו של הגאון הגדול
הגר"ח קניבסקי זצוק"ל

גיליונות עזרת השמיטה

שע"י קונטרס עזרת אליעזר
רמב"ם פרק ט' הלכה טו - טז.

שלא תשמטני בשביעית אל יבהילך דבר זה, כי התורה תזהירנו
אע"פ שאפשר בתנאים, וכתב המנחת חינוך דמבואר מהחינוך
שחולק על התבואות שור.

הפתחי תשובה מביא דהחתם סופר בתשובה חו"מ רי"ס קיג' כותב
שאפילו אם הלוח יסכים לתנאי ג"כ המלוה עובר בלאו דהשמר לך,
כיון שאינו מסכים אם יהיה השמטה, ולכן הוצרך הלל לתקן
פרוזבול.

ועיין עוד בדבר יעקב מה שהביא בשם החידושי הרי"ם.

בדרך אמונה בס"ק פג' כתב דבריו מסכם את התירוצים בקצרה,
"ואע"ג שיכול לעשות תנאי שלא ישמט החוב בשביעית וכו' יש
לומר שאין כל אדם זכור להתנות כן בשעת הלואה וגם אינו רוצה
שנראה כמתייאש מלגבות חובו בזמנו, ועוד שנראה כמראה עין
רעה לשמטת שביעית ועוד שתשתכח תורת שביעית אבל פרוזבול
יהא זכור לשביעית דאוושא מלתא כשבאים כולם לעשות פרוזבול.
בביאור ההלכה בד"ה כשראה בסוף דבריו הביא שמדברי
הראשונים שהקשו מדוע הוצרך הלל לתקן פרוזבול הרי יכול
להתנות על מנת שלא תשמטנו בשביעית ותירצו דזימנין שלא יזכרו
להתנות כן בשעת ההלואה, ומוכח דלאחר הלואה אי אפשר
להתנות דאל"כ אפילו אם שכחו יוכלו להתנות אח"כ. והעיר מדוע
שלא יוכל להאריך הזמן אח"כ לפי שיטת הש"ך והקצות החושן
סימן עג' סעיף ב' דהארכת זמן הוא מחילה, וכבר הוכיח המחנה
אפרים הלכות זכיה מהפקר סימן יא' שאפשר למחול בעל כרחו של
הנמחל ולמה לא יועיל כאן, ולא דמי לתנאי שלא תשמטנו שזה
לטובת המלוה וצ"ע.⁴

בקושית הראשונים שהלל יתקן שיאריך המלוה את הזמן לאחרי שביעית ולא יצטרכו פרוזבול.

בדרך אמונה בביאור ההלכה בד"ה כשראה הלל וכו' מביא
שפסק הרמב"ם בהלכה ט', שהמלוה את חברו לעשר שנים אין
שביעית משמטתו, והביא שם בדרך אמונה מחלוקת אם יכול
המלוה להאריך את זמן הפרעון בלי הסכמת הלוח. והקשו
האחרונים **ועיין בספר מקצוע בתורה בחו"מ סימן סז' ובגליוני
הש"ס גיטין לו'** אם נימא שיכול להאריך למה הוצרך הלל לתקן
פרוזבול אם יראה שמגיע סוף שמיטה וחושש שישמט, יקח ב'
עדים ויאריך בפניהן את הזמן עד יום אחר ראש השנה ושוב לא
ישמט.

וכתב בדרך אמונה בביאור ההלכה ליישב, דאע"ג דתניא אימתי
כותבין פרוזבול ערב ר"ה של מוצאי שביעית אין הכוונה שאפשר
לכתוב עד ערב ר"ה אבל דרכן היה להקדים כתיבת הפרוזבול
וכדתנן במו"ק יח' ב' כותבין במועד פרוזבול דהוי דבר האבד אע"ג
שהוא עדיין חצי שנה לפני ראש השנה וכתבו התוס' הטעם שמא
ימות המלוה או העדים או ב"ד או ילכו למדינת הים, א"כ אם היו

קושית הראשונים שימסור שטרותיו לבי"ד ולא יצטרכו פרוזבול.

בדרך אמונה ס"ק פג', מביא את הקושיא שאע"ג שיכול למסור
שטרותיו לבי"ד שזה מהני מדאורייתא, אין הכל רוצין למסור
שטרותיהן ועוד שלפעמים אינם בידו, ועוד שהפרוזבול מהני אף
למלוה ע"פ.

קושית הראשונים שיעשה תנאי על מנת שלא תשמטני בשביעית, ולא יצטרכו פרוזבול.

במשנה ראשונה כאן פ"י מ"ג שואל למה הוצרך הלל לתקן
פרוזבול הא איכא תקנה להתנות על מנת שלא ישמטנו חוב זה
בשביעית כדאמר בפ"ק דמכות דף ג' ובפוסקים ויש לומר דלאו
כו"ע דינא גמירי שמא יטעו לומר על מנת שלא תשמט שביעית
דלשון זה אינו מועיל דהוי מתנה על מה שכתוב בתורה כדאמר
התם, ועוד יש לומר כיון דתנאי זה בתורת מתנה או מחילה הוי ולכך
אינו משמט אם לא ירצה המלוה להלוותו אלא עד שיתנה עמו הרי
מתנה זו על כרחו וזימנין דמסר מודעא הלוח ומבטל התנאי אפילו
אין זה חשוב אונס במתנה ומחילה לא בעי אונס רק גילוי דעתא
וע"ש עוד.

בתוס' יו"ט כאן במשניות הביא בתוך דבריו בשם הבכור שור
במכות ששואל כן ותירץ, דאמת אם היה הלוח מרוצה בכך לא
היה צריך יותר אבל אם אינו מרוצה בכך ומתוך כך המלוה נמנע
מלהלוות עובר מיד על השמר אבל בתיקון פרוזבול אין שום איסור
דלאו בלוח תליא מילתא (וכן מביאים המנחת חינוך מצוה תפ - ב
והפתחי תשובה חו"מ סימן סז' ס').

בדבר יעקב על גיטין ח"ב עמוד סא' אות כב' הביא שכבר הקשו
כן הרמב"ן והר"ן ומאירי וריטב"א, והביא שהר"ן והריטב"א
מתרצים שאם אדם זוכר בשעת ההלוואה להתנות כן, ואם יפסיד
החוב איכא נעילת דלת, ולכן הלל תקן פרוזבול שהמלוה כותבו
לאחר ההלוואה בערב שביעית.

והרמב"ן והמאירי כאן והריטב"א במכות מתרצים שאם יעשו הכל
תנאי שתשתכח תורת שביעית אבל ע"י פרוזבול מינכרא מילתא
שבאים לעשות פרוזבול ונמצא רישומו של שביעית ניכר והכל
מבינים שבגלל שבי"ד גובים ליכא השמטה.

עוד תירץ הריטב"א במכות שאין אדם רוצה לעשות תנאי בזמן
ההלוואה שנראה כאילו מתייאש מלגבות חובו בזמנו, כלומר אם
זמן פרעון החוב הוא לפני השמיטה, אין המלוה רוצה לעשות תנאי
שלא ישמט, כי בזה מראה שאין מצפה שהלוח ישלם בזמן.
עוד תירץ הריטב"א שנראה כאילו מראה עין רעה לשמיטת
השביעית.

החינוך סוף מצוה תפ' כתב אולי יעלה במחשבתך לשאול למה
נכתב לאו זה, ואיך ימנע אדם מהלואה הרי בידו להתנות על מנת

⁴ עיין עוד באהלי שביעית גליון 41 עמוד יג' בהערה 25 מה שהאריכו
לבאר מה שמועיל בכלל התנאי שלא ישמט החוב.

שמיטה דרבנן, ואף שלא היו עוברים אז על מה שכתוב בתורה, מ"מ
תיקן לזמן ההוא, למרות שאז לא יעברו על איסור תורה ממש.

כולל שישי שבת "שיח יצחק"
בראשות הגאון ר' ישעיהו לוינשטיין שליט"א
נתייסד לזכות לרפואתה השלימה של האשה
רחל לאה בת יהודית חנה
ע"פ עצת וברכתו של הגאון הגדול
הגר"ח קניבסקי זצוק"ל

גיליונות עזרת השמיטה

שע"י קונטרס עזרת אליעזר
רמב"ם פרק ט' הלכה טו - טז.

ראש השנה, כיון שהיה החוב בנגישה הרי זה משמט אע"ג דבסוף שנת השביעית אי אפשר לנגוש, ולפיכך הוצרך הלל להתקין פרוזבול ולא סמך ע"ז שיאריך המלוה את זמן הפרעון, דלא יועיל על חוב שכבר הגיע זמן פירעונו והיה בנגישה.

עוד הביא בשם הגר"ח קניבסקי זצוק"ל ליישב, שהוצרך הלל לתקן פרוזבול למי שאינו רוצה להאריך מפני שחפץ לקבל הפירעון לאחר הפרזבול עוד לפני ראש השנה, וחושש שלפני ראש השנה יהא טרוד וישכח להאריך.

עוד כתב ליישב ע"פ המבואר בחו"מ סימן קלא' ס"ד דבמקום שיש ערב על ההלוואה יכול לטעון למלוה שלא יאריך הזמן ויתבע בזמנו ואם לא יעשה כך יפטר מן הערבות, וא"כ לא קשה כלל שיאריך המלוה את הזמן שהרי ע"ז הערב יפטור עצמו מן הערבות.

כשאין אפשרות לעשות פרוזבול.

בשבות יצחק על שביעית בסוף הספר בדיני פרוזבול עמוד נח' מביא שבמאירי מבואר דכשאין אפשרות לעשות פרוזבול, ורוצה שלא יהא שביעית משמטתו, יאמר ללווה על מנת שלא תשמטני אתה בשביעית. ויעויין בשו"ת בית דוד דתנאי זה אפשר לעשות לא רק בשעת ההלוואה אלא גם לאחר זמן, וגם אם דחק את הלווה ביותר עד שכפאו להתנות כן שלא ישמט הוא חוב זה בשביעית מהני.

עוד נשאל שם בדין ראובן המלוה שעמד בפני שני עדים ואמר להם אתם עדי שאני מרויח לשמעון הלווה זמן פירעון חובו עד ערב סוכות הבא, שלא אוכל ולא אהיה רשאי לתבוע ממנו החוב עד הזמן הנזכר, וקנו העדים ממנו על זה כראוי, ועתה תובע ראובן החוב משמעון, והשיב דיכול לגבות חובו ואין לו לחוש משום איסורא.

וכמו כן מביא ששמע מהגרי"ש אלישיב זצוק"ל הדחכות לדחות זמן הפירעון היא של המלווה ואין הלווה יכול לעכב, כיון שאינה פוגעת בזכות הלווה אם ירצה לשלם תוך זמן זה. ולכן מי שאין בידו לעשות פרוזבול יאמר בפני שנים אני מוותר על זמן הפירעון של כל החובות שחייבים לי שזמן פירעונם עד ראש השנה ובמקום זה אני קובע זמן הפירעון בג' תשרי. דכיון דבזמן ששביעית משמטת לא הגיע זמן הפירעון אין שביעית משמטת.

והאמירה בפני שנים היא בכדי שיהא ראוי הדבר להתפרסם ועי"ז יגמור בדעתו שאפילו יזדמן לו לגבות את החוב לא יהא רשאי לתובעו, ויכולים להיות השנים פסולי עדות ונשים אבל לא בני ביתו דהוי כמו בינו לבין עצמו.

ומי שבידו לעשות פרוזבול צריך לעשות כתיקון חז"ל ולא עצות אחרות, וכמש"כ הריטב"א והמאירי דלכן תיקנו פרוזבול ולא לימדו להתנות באופן שלא ישמט, מפני שא"כ אף כולם עושים כן ותשתכח תורת שביעית, אב פרוזבול צריך לבוא עליו לפני ב"ד מ"מ, אושא מילתא ונמצא רישומו של שביעית ניכר, עד שהכל אומרים נשמט היה אלא שמסר שטרותיו או פרוזבול לב"ד.

מתקנין שצריך להאריך לו את הזמן ג"כ היו מקדימין מטעמים אלו, וזה בודאי לא ניחא ליה להמלוה שרוצה שהלווה יפרע בזמנו שקבע לו ולא שיאחר הזמן ועי"ז נמנעו מלהלוות, ולסמוך ע"ז שבערב ראש השנה אם יראה שאין משלם יאריך לו את הזמן אין רוצה כמו שכתבו תוס' שמא לא יזדמן לו עדים או ימותו העדים או הוא ימות או ילכו למדינת הים, וצריך שיקדים, ולהקדים אין רוצה כנ"ל ונמנעו מלהלוות ולכך תקן פרוזבול שבוה אין חשש להקדים.

בשיח אמונה הערה 312 הביאו בשם הגאון הגדול ר' **דוב לנדו שליט"א** שביאר שהרחבת הזמן אינה בגדר מחילה אלא בגדר שאלה, שמשאיל ללווה את השימוש בזכות הפרעון ולכך אף שאין צריך קנין לזה, מ"מ אינו מועיל בעל כורחו של הלווה.

ולהלכה הביאו בשיח אמונה שם בשם **רבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל** שאין ראוי להשתמש בעצה זו של הרחבת הזמן שלא מדעת הלווה.

בספר גיבורי כח עמוד 530 מביא ששאל לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, הלווה לחבירו כסף וזמן הפרעון לפני סוף השמיטה, וניזכר בערב ראש השנה של סוף שמיטה שלא כתב פרוזבול, ואין לו פנאי לכתוב כעת, האם יכול למר בפני עדים שמאריך ללווה את תזמן הפרעון עד לאחר השמיטה, כדי שע"כ לא ישמט החוב, ויוכל לגבותו אח"כ. והשיב, לא יכול בלי הסכמתו.

באילת השחר במהדורה החדשה על גיטין עמוד שפג' דן באיזה אופן עובר המלווה על הלאו השמר לך פן יהי' דבר עם לבבך בליעל, הרי לכאורה אינו מחוייב להלוות למי שיודע בו שלא יפרע בזמן, ובתוך דבריו הביא את הנידון שאם מדובר ביום האחרון של השנה שאז מפחד שמא הלווה לא יפרע המעות מדוע שלא יאריך לו הזמן עד אחר שמיטה, והביא בשם חכם אחד שרצה לומר דאינו מחוייב הלווה להסכים להאריך, דהוי הלוואה חדשה ומחילה ע"כ של הלווה לא תועיל, ואיכא לא יגוש, וכמו דמתנה בע"כ אינה מתנה, וראיה מהא דדנו אם מחילה בעי קנין ואם מהני בע"כ לא ה' שייך לדון בזה. ואם יש אפשרות להשיג הלוואה ולשלם הוא מחוייב לדאוג לזה, א"כ כשהמלווה מסכים להאריך לו הזמן עד אחרי ר"ה, לכאורה חייב הלווה להסכים, שהרי גם אם אין לו מחוייב הוא להשתדל לפרוע וצריך לומר דחושש שמא ישכח להאריך בזמן הקרוב לפני שמיטה ותשמט, וזהו בליעל דמשום זה אין לו להמנע מלהלוות וע"ש.

ראיתי מציינים לקונטרס דעת משפט שהביא בשם הגר"ח סילמן שבמלווה על פה קי"ל כדעת האחרונים (בית דוד, חידושי הרי"מ, מקצוע בתורה) שיש זכות למלווה לדחות את ההלוואה בעל כרחו של הלווה ובכך למנוע את שמיטת החוב, אבל במלווה בשטר יש ספק בדין האם ניתן למחול על החוב בלי קנין כמבואר בנתיבות המשפט סימן יב' חידושים בקי"ז, וע"כ יוכל הלווה לטעון קים לי שצריך קנין, וכמו שלא מהני המחילה בלא קנין כך לא מהני הרחבת הזמן והשביעית משמטת את החוב.

עוד הביא בשם הגר"ח קרליץ זצוק"ל שתירץ דבכח שהגיע זמן פרעונו והסכימו המלווה והלווה להאריך את זמן הפרעון לאחר

כולל שישי שבת "שיח יצחק"
בראשות הגאון ר' ישעיהו לוינשטיין שליט"א
נתייסד לזכות לרפואתה השלימה של האשה
רחל לאה בת יהודית חנה
ע"פ עצת וברכתו של הגאון הגדול
הגר"ח קניבסקי זצוק"ל

גיליונות עזרת השמיטה

שע"י קונטרס עזרת אליעזר
רמב"ם פרק ט' הלכה טו - טז.

להדר לקיים במשהו מצות שמיטת כספים.

בדרך אמונה ס"ק פה' בתוך דבריו כתב שיש משאירין חוב אחד כדי לקיים מצות שמיטת כספים ויכתוב בפרוזבול חוץ מחוב פלוני או חלק מהחוב או ילונו אחר שיכתוב הפרוזבול אבל לא יקבע זמן הפרעון אחר ראש השנה אלא שיוכל לתובעו אפילו מיד.

בשיח אמונה הערה 302 הביאו בשם רבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל לענין כוונה בשעת קיום מצוה זו, שכיון שיש מחלוקת אם שמיטת כספים בזמן הזה מהתורה או מדרבנן, יחשוב שכוונתו בקיום המצוה שאם הוא חיוב דאורייתא עושה כן לשם מצוה דאורייתא, ואם לאו כוונתו לשם מצוה דרבנן, כדי שלא יהא בזה חשש בל תוסיף.

הגאון ר' שמואל אליעזר שטרן שליט"א בספרו שמיטת כספים כהלכתה פרק יב' עמוד סג' כתב, מי שגומר בדעתו ומסכים בלב שלם לקיים את מצוות השמיטה כהלכתה ואינו רוצה לעשות כל טצדקי למנוע את השמטתם, אינו חייב לעשות פרוזבול ותבוא עליו ברכה.

אפילו אותם שנוהגים לכתוב פרוזבול בכדי למנוע את השמטת חובותיהם, מ"מ יש אומרים שראוי לכל אחד להדר ולהביא עצמו לידי קיום מצות שמיטת כספים כהלכתה. ושני אפשרויות קיימות שעל ידם יוכל המלוה לקיים את המצוה כדינה, למרות עריכת הפרוזבול. א, שיפרש להדיא בשעת מסירת חובותיו לבי"ד שחוב מסויים שהוא חייב לפלוני אין הוא מוסר להם. ב, שילוח לאחר סכום כסף ויקבע עמו שזמן הפרעון יחול לפני גמר שנת השמיטה.

במחלוקת הרמב"ם והראב"ד אם פרוזבול מועיל בשמיטה דאורייתא.

כתב הרמב"ם "ואין הפרוזבול מועיל אלא בשמטת כספים בזמן הזה שהוא מדברי סופרים אבל שמטה של תורה אין הפרוזבול מועיל בה".

בהשגות הראב"ד כתב "א"א זה אינו מחוור דאביי הוא דאמר הכי אבל רבא פליג ואמר הפקר בי"ד הפקר הלכך נוהג בכל זמן".

במהר"י קורקוס הביא את הגמ' בגיטין לו' ע"א שהקשו ומי איכא מידי דמדאורייתא משמטה והתקין הלל דלא תשמט ומשני אביי בשביעית בזמן הזה מדרבנן וכו'. והדר פריך ומי איכא מידי דמדאורייתא לא משמטה שביעית ותקינן רבנן דתשמט, ותירץ אביי שב ואל תעשה שאני ורבא אמר הפקר בי"ד הפקר.

וביאר המהר"י קורקוס שדעת הרמב"ם דרבא לא קאי אקושיא קמיייתא דהיא לא מתרצא אלא בתירוצא דאביי דדוקא בשביעית בזמן הזה דהוי דרבנן הוא שתיקן פרוזבול, אבל בשביעית

וכדאי ליעץ לאנשים ונשים שאין אפשרות לשדלם לעשות פרוזבול, שימסרו מודעה על ויתור זמן הפירעון עד ג' תשרי בכדי שינצלו מאיסור גזל ושביעית. וע"ש עוד.

בדרך אמונה לעיל בהלכה ט' בציון ההלכה שם ס"ק צז' מביא בתוך דבריו בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל הבא להלוות מעות אחר שעשה פרוזבול יקבע זמן הפרעון אחר ראש השנה של שמינית וזה יכול לעשות בינו לבין עצמו שיאמר שמוותר על תביעת החוב עד אחר שביעית ואין צריך לומר זה בפני בי"ד ולא בפני עדים, והמלוה מעות וקובע זמן הפרעון לאחר ראש השנה של שמינית מותר לו לומר ללווה שאם יצטרך המעות יבקש ממנו כיון שעפ"ד אינו חייב לפרוע בשביעית.

אם יש מצוה לעשות פרוזבול.

בדרך אמונה ס"ק פה' כתב, פרוזבול פרוז הוא תקנה ובול הוא עשירים דהיינו תקנה לעשירים וכו' ומצוה על כל אחד לכתוב פרוזבול. ובציון ההלכה ציין לדברי התומים ופשוט דמי שברור לו שאין לו חובות אין צריך לעשות פרוזבול.

בשיח אמונה הערה 301 הביאו בשם רבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, שגדר מצוה זו לקיים תקנת הלל.

בקיצור דיני שביעית (חלופסקי עמוד רט') מביא ששאל **לרבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל**, בחורים צעירים אשר אין להם הלוואות גדולות, ואין בזה ניסיון להמנע מלהלוות, האם ראוי לכתחילה שלא לעשות פרוזבול ולזכות במצות שמיטת כספים, והשיב, יכול לעשות פרוזבול לכתחילה וגם גדולי האמוראים עשו.

הגאון ר' שמואל אליעזר שטרן שליט"א בתחילת ספרו שמיטת כספים כהלכתה מביא אריכות דברים מבעל התומים, ובסוף דבריו העתיק את לשונו "וא"כ מאד ראוי לכל איש להחמיר לעשות עכ"פ זכר למצוה זו בפרוזבול לבל ישכח זכר מצוה זו מקרב ישראל".

עוד הביא בפרק יב' עמוד סב', מי שברור לו שאין לו חובות כלל שדינם להישמט אינו צריך לעשו פרוזבול. אך כיון שבדרך כלל יש לכל אחד חובות בדרך הלוואה, או ע"י השאלת דברים שאינם חוזרים בעינם, לכן מן הראוי שכל אחד ישתדל לכתוב פרוזבול כדת וכדין. ובהערה האריך מכמה ספרים בענין, ובסוף ההערה הביא שבארחות רבינו ח"ב עמוד שעח' מובא **שבעל הקהלות יעקב** עשה פרוזבול בערב שמיטה כדי להוסיף לו זכויות לראש השנה.

נוסיף מה שראיתי מציינים לדברי השל"ה אות ק' קדושת האכילה אות קמו' שכתב, "איך ידחה אדם מצוה בידיים והרי הדבר קל לתקן ע"י פרוזבול וכו'".⁵

מזהירך שתעשה פרוזבול כתקנת הלל הזקן עליו השלום זיע"א, ע"כ כל אדם לא יתירש בדבר זה ונמצא הוא מקיים מצות שמיטת כספים". והביא שבספר שלמי מועד עמוד תקסז' מובא שהגרש"ז אויערבאך זצוק"ל הורה לנכדו שישתדל לעשות פרוזבול אע"פ שלא ידוע לו על אחרים שחייבים לו לפי שיתכן שהלוה פעם לאדם כסף או פירות ושכח.

⁵ יעוויין בחוברת תורת אמך לידידי הרה"ג ר' שמעון ויסברג שליט"א ח"ג עמוד רכו' מה שהאריך בזה האם יש באמת מצוה לעשות פרוזבול. שהביא בשם הבן איש שנה ראשונה פרשת כי תבוא סעיף כו' שהביא את דברי התומים ובסוף דבריו כתב, בני שנה זו שמיטה היא ואני

כולל שישי שבת "שיח יצחק"
בראשות הגאון ר' ישעיהו לוינשטיין שליט"א
נתייסד לזכות לרפואתה השלימה של האשה
רחל לאה בת יהודית חנה
ע"פ עצת וברכתו של הגאון הגדול
הגר"ח קניבסקי זצוק"ל

גיליונות עזרת השמיטה

שע"י קונטרס עזרת אליעזר
רמב"ם פרק ט' הלכה טו - טז.

אלול תשפ"ב
גליון 82

אבל רש"י בגיטין דף לב: שכתב מוסרני לכם שהוא מוסר שטרותיו לבי"ד דאיהו לא תבע ליה לבע"ח אלא הבי"ד והן יורדין לנכסיו ולא קריהא ביה לא יגוש, משמע לכאורה מדבריו דמוסר שטרותיו לבי"ד הוא מדאורייתא, דלא קרינן ביה לא יגוש, ותקנת פרוזבול הוא מטעם מוסר שטרותיו לבי"ד. ורש"י עצמו בגיטין לז' בהא דקאמר בגמ' בשלמא מוסר שטרותיו לבי"ד דתפסי להו בי דינא פירש"י והפקרן הפקר וגבי מלוה לא קרינן ביה לא יגוש, הרי מבואר דמוסר שטרותיו לבי"ד אינו אלא מדרבנן מטעם הפקר בי"ד הפקר. וכן כתב רש"י להדיא במכות דף ג' דמוסר שטרותיו היינו פרוזבול, וכתב דשיטת רש"י דמוסר שטרותיו לבי"ד לא מהני מדאורייתא אלא לענין הלאו דלא יגוש, דבתביעת בי"ד ליכא לא יגוש, כיון דאיהו לא תבע אלא בי"ד, אבל לא לענין הפקעת ממון המלוה, וזה הוי רק מדרבנן ותקנת פרוזבול הוא מתרי טעמי דלענין עצם החוב שלא יהא נשמט צריך לטעמא דהפקר בי"ד הפקר, והא דצריך מסירת החובות לבי"ד אלא לענין הלאו דלא יגוש דלא מהני בזה הפקר בי"ד הפקר, אבל מכיון שמסר החובות לבי"ד אז גם על תביעתו לא קאי בלא יגוש, כיון דאינו בא מכח עצמו אלא מכח בי"ד, והוי בתביעתו כשליח בי"ד.

ומעתה רש"י לשיטתו דפרוזבול הוא מטעם מסירת החובות לבי"ד, שפיר כתב דשינוי דרבא קאי גם לרבנן דשביעית בזמן הזה הוי מדאורייתא, משא"כ לדעת הרמב"ם דפרוזבול אינו מטעם מסירת החובות לבי"ד, וא"כ הרי אכתי קאי הבע"ח בלא יגוש וע"כ דשינוי דרבא אינו אלא אליבא דרבי.

בחוט שני עמוד תלג' אחרי שכתב דמחלוקת הרמב"ם והראב"ד זהו מחלוקת הראשונים רש"י ותוס' ושאר ראשונים שם, דהרמב"ם מפרש כתוס', והביא החוט שני את הרמב"ן בספר הזכות הובא בספר התרומות (שער מ"ה אות ד') שכתב דאביי ורבא לשיטתייהו בריש מסכת מו"ק דף ב' ע"ב אי מתני' דמשקין בית השלחין בשביעית מיירי בשביעית בזמן הזה דרבנן, דכך ס"ל לאביי, ורבא אמר משום דתולדות דרבנן, ע"כ כתב הרמב"ן דרבא באמת ס"ל כרבנן דרבי ע"כ פסק כוותיה דשביעית בזמן הזה מדאורייתא. וכתב החוט שני שבדברי הרמב"ם יש לומר להיפך, דכמו דהתם פסקינן כאביי הכי נמי הכא, ע"כ ליכא הכרח לומר תירוץ דרבא משום הפקר בי"ד הפקר דדוקא רבא דס"ל כרבנן דרבי מבעי להך תירוץ.

עיון בדעת הרעק"א שפרוזבול מועיל בזמן הזה משום הפקר בי"ד.

בדרך אמונה ס"ק פז' הביא יש אומרים דגם בזמן שמטה של תורה מועיל פרוזבול דהפקר בי"ד הפקר, ובציון ההלכה ס"ק רז' הביא המחלוקת ראשונים שנחלקו בזה, ובסוף דבריו כתב שדעת הגר"א והרע"ב דרק בשביעית דרבנן מהני פרוזבול כהרמב"ם, וציון לעיין בתוס' רעק"א שם על הרע"ב וצ"ב.

ובשיח אמונה הערה 309 ביארו כוונת רבינו זצוק"ל, שהרע"ב כתב שפרוזבול מועיל רק בשביעית בזמן הזה, והוסיף הרעק"א

מן התורה לא היה הל למתקן ללמד לעשות דבר שיבטל ויעקור בו השמטת כספים שצותה תורה וגם כי הוא הפקר גדול שמוציאין ממון מזה ונותנין לזה, אבל לקושיא דפריך דכיון דמדאורייתא לא משמט איך תיקנו חכמים דתשמט משני שפיר דכיון דהפקר בי"ד הפקר ואין כאן עקירת דבר ממה שצותה תורה יכולים הם לתקן כן ואדרבה סייג הוא זה למה שצותה תורה שלא תשתכח שמיטת כספים וגם כי אין הפקר זה להוציא ממון אלא להעמיד הממון ביד מי שהוא ויהא נשמט ובכה"ג שפיר מתקני, וכן הוא דעת התוס' שם דלא קאי רבא על קושיא קמייתא בגמ'.

אולם רש"י פירש דרבא קאי אף על קושיא קמייתא ומוקי למתני' אפילו אליבא דרבנן דסברי בשביעית בזמן הזה דאורייתא שסובר רבא דבדבר ממון יכולין בי"ד להפקיר ולהוציא ממון ואין זו עקירת דבר מן התורה שכיון שהפקר בי"ד הפקר אין זה ממון של זה, וזהו דעת הראב"ד דאזיל בביאור הגמ' כרש"י, וזהו דעת הרשב"א והר"ן. וכעין זה פירש הכסף משנה.

הרדב"ז כתב שהטעם שהרמב"ם פסק כאביי משום דקושטא דמילתא דקי"ל כרבי דשמיטת כספים בזמן הזה דרבנן, ותו דהשמטת כספים דומיא דהשמטת קרקעות מה השמטת קרקעות אין פרוזבול מועיל בה אף השמטת כספים אין פרוזבול מועיל בה בזמן שהיא מן התורה. והא דקי"ל כרבא לגבי דאביי הני מילי היכא דאיפלגו בדנפשייהו אבל כי הכא דאיפלגו בתירוץ דמתני' אפשר דהלכתא כאביי.

בתורת זרעים על משניות שביעית פ"י מ"ג עמוד פז' מביא את מחלוקת הרמב"ם והראב"ד שנחלקו במחלוקת רש"י ותוס' שם, וכתב שהרמב"ם ורש"י דפליגי אזלי לשיטתם, דהרי שיטת הרמב"ם דהמוסר שטרותיו לבי"ד אינו משמט מדאורייתא וכדרשינן בספרי ואשר יהיה לך את אחיך ולא המוסר שטרותיו לבי"ד, ותקנת הלל אינו כלל מטעם מוסר שטרותיו לבי"ד, כשיטת רש"י ותוס', והא דקתני בנוסח הפרוזבול מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינין אין פירושו שהוא מוסר להם החובות כרש"י, אלא כמו שכתב הרמב"ם בפירוש המשניות מוסרני לכם אני מעיד אתכם על כך וכך וכו' ונמצא דאינו אלא תקנה בעלמא דבמה שיכתוב בפרוזבול שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה ולא יהא משמט וכמו שכתב בתשובת הר"ן סימן עז' לדעת הרמב"ם ששטר הפרוזבול עצמו הוא שמפקיע הממון ולא ישיבת בי"ד.

ולפי"ז אי אפשר כלל לפרש דבשינוי דרבא דהפקר בי"ד הפקר קאי גם לרבנן דשמיטה בזמן הזה דאורייתא, דהרי בהשמטת מלוה איכא תרי דינא, דין הפקעת ממון המלוה ע"י אפקעתא דמלכא וגם דין איסור שלא לתבוע את החוב מהלאו דלא יגוש, והפקר בי"ד הפקר לא מהני אלא לענין דין הפקעת הממון, אבל לענין האיסור דלא יגוש לא שייך בזה הפקר בי"ד, והבע"ח אינו בא לתבוע מכח חיוב חדש של בי"ד אלא מכח המלוה שהלוהו, ונמצא שעובר בלא יגוש, וע"כ דשינוי דרבא לא קאי אלא לרבי, דמדאורייתא לא משמט, ותקינן רבינו דתשמט מטעם הפקר בי"ד הפקר.

כולל שישי שבת "שיח יצחק"
 בראשות הגאון ר' ישעיהו לוינשטיין שליט"א
 נתייסד לזכות לרפואתה השלימה של האשה
 רחל לאה בת יהודית חנה
 ע"פ עצת וברכתו של הגאון הגדול
 הגר"ח קניבסקי זצוק"ל

גיליונות עזרת השמיטה

שע"י קונטרס עזרת אליעזר
 רמב"ם פרק ט' הלכה טו - טז.

שמועיל משום הפקר בי"ד. ומ"מ בזמן ששביעית מן התורה לא היו
 עושים הפקר בי"ד הפקר, כדי לא לעקור דין התורה.
וע"ז העיר רבינו הגר"ח קניבסקי זצוק"ל בדבריו שצ"ע, כי כאן
 מבואר בשאר הראשונים דסברי דפרוזבול מועיל אף כששמיטת
 כספים מן התורה משום דאמרינן הפקר בי"ד הפקר, הרי שאף
 בדאורייתא אמרינן שמועיל הפקר בי"ד, שזהו טעם הראשונים
 שחולקים על הרמב"ם.